

Melinda Grubišić Reiter

Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik
mgrubisic-reiter@knjiznica-sibenik.hr

UDK 027.6

Stručni rad / Professional paper

KNJIŽNICA TVORNICE LAKIH METALA

Library of the Light Metals Factory (Tvornica lakih metala – TLM)

Sažetak

Rad donosi prikaz Specijalne knjižnice Tvornice lakih metala (TLM) u Ražinama u Šibeniku. U uvodnom dijelu prikazana je povijest specijalnih knjižnica u svijetu i u Hrvatskoj, kao i njihove osnovne značajke. Knjižnica TLM-a prikazana je od njezina osnutka do prestanka djelovanja; dane su i kratke informacije o tvornici, o događanjima za vrijeme Domovinskog rata i situacije nakon rata kada su se promijenili odnosi vlasništva, što je na kraju dovelo do prestanka financiranja knjižnice i njezina ukidanja.

Ključne riječi: specijalne knjižnice, specijalne knjižnice u Hrvatskoj, povijest knjižnice Tvornice lakih metala

Summary

This paper presents the Special Library of the Light Metals Factory (Tvornica lakih metala- TLM) in Ražine, Šibenik. In the introductory section it provides an overview of the history of special libraries in the world and in Croatia, with their basic features. TLM Library is presented from its foundation up to its closing, after the Croatian War of Independence.

The paper also provides short information about the factory, about the events during the Croatian War of Independence and the situation after the War with the change of ownership relations, which eventually led to the termination of funding of the Library and its abolition.

Keywords: *Special libraries, the first special libraries in Croatia, history of the TLM Library*

Specijalne knjižnice

Specijalna knjižnica stručna je organizacijska jedinica u sklopu javnih, mješovitih i privatnih poduzeća te obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih, pravosudnih i drugih ustanova. U odnosu na ostale knjižnice, njihov je nastanak relativno novijeg datuma. Prve specijalizirane knjižnice u svijetu susrećemo pri pojedinim vladinim odjelima, kao npr. knjižnicu Ministarstva inozemnih poslova (Foreign Office) 1780. godine¹ u Velikoj Britaniji. Povijesno gledano, knjižnice s karakteristikama specijalnih u Hrvatskoj su se počele osnivati uz muzeje, između 1818. i 1918. godine, pa se prvom specijalnom knjižnicom² u Hrvatskoj smatra Knjižnica Arheološkog muzeja u Splitu, osnovana 1821. godine. Prve znanstvene ustanove³ koje su osnovale knjižnicu bile su Geofizički zavod u Zagrebu (1862.) te Institut za biologiju mora (1891.) i Institut za sjemensku kontrolu (1894.), oba iz Splita. Knjižnica Rafinerije nafte u Rijeci najstarija je hrvatska industrijska knjižnica, osnovana 1862. godine.⁴ Osnovna djelatnost specijalne knjižnice jest da nabavlja, organizira i stvara uvjete za pristup informacijama koje su korisne njezinu osnivaču. U njoj radi informacijski stručnjak koji bi istovremeno trebao biti i stručnjak za područje za koje je knjižnica osnovana.

Specijalne knjižnice osniva i u njih ulaže organizacija koja očekuje da će joj se uložena sredstva vratiti. Njihov opstanak ovisi o uspješnosti organizacije koja ih je osnovala, za razliku od javnih, školskih i sveučilišnih knjižnica koje su financirane iz državnog proračuna, što je definirano zakonskom obvezom. Ipak, razlozi za investiranje u specijalne knjižnice jesu potreba za brзом uslugom i nemogućnost narodnih knjižnica da pruže temeljito obrađene specifične teme korisne za organizaciju u čijem su sastavu.

Specijalna knjižnica treba istraživati potrebe i zahtjeve korisnika, sustavno izgrađivati fond i, naravno, pratiti izgradnju fondova srodnih knjižnica. Važno je utvrditi nabavnu politiku, selektirati fond i pročišćavati građu. Također, treba stručno i tehnički obraditi građu, izgraditi bazu podataka, kataloge i specijalne bibliografije.

Informacijske usluge specijalne knjižnice razlikuju se prema sadržaju i obliku. Prve su poslovne, pravne, upravne, znanstvene informacije, a druge retrospektivne, prerađene i signalne informacije.

Međuknjižničnom posudbom obavlja se posudba dokumenata i cirkulacija serijskih publikacija iz fondova specijalne knjižnice.

Nužna je izobrazba korisnika, upoznavanje s mogućnostima korištenja knjižnice i educiranje korisnika o specijalnim bazama podataka.

Još neke od djelatnosti ovih knjižnica jesu i izdavaštvo te prevodilačka djelatnost u organizaciji ili izvan nje, kao i prikupljanje statističkih podataka.

Kompetencije koje su potrebne za kvalitetan rad u specijalnoj knjižnici osobne su i profesionalne. Osobne su predanost službi, komunikativnost, dobra timska suradnja, traženje novih izazova, a profesionalne objektivna znanja.⁵

---

1 Kunštek, D. Specijalne knjižnice / informacijski centri u svijetu tranzicije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1/2 (1997), 108.

2 Isto.

3 Isto.

4 Isto.

5 Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 3/4 (1992), 261-262.

Knjižnica Tvornice lakih metala

Tvornica aluminijskih proizvoda u Ražinama osnovana je u lipnju 1952., a od 1953. godine posluje pod nazivom Tvornica lakih metala „Boris Kidrič“. Godine 1956. počinje s radom i specijalna knjižnica u prostorima tvornice.⁶ U Knjižnici je radio profesor hrvatskog jezika, kojeg je zamijenio profesor engleskog, istovremeno zaposlen kao prevoditelj. Nakon njega došla je nastavnica hrvatskog jezika, koja je jedina položila stručni ispit, 1980. godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, i stručno obradila građu te uvela kataloge. Bilo je to zlatno doba Knjižnice u kojem je velik uspjeh poslovanja Tvornice lakih metala donosio značajna sredstva za nabavu fonda: knjiga na stranim jezicima, raznih časopisa na stranim jezicima, obogaćivanja referentne zbirke i sl.

Od 1985. godine Tvornica lakih metala zapada u sve dublju krizu koja kulminira izbijanjem rata 1991. godine. U rujnu 1991., u vrijeme najtežih ratnih zbivanja u Šibeniku, jugoslavenska vojska raketirala je postrojenja Tvornice i tako prekinula rad elektrolize. Tvornica je tada pretrpjela velika ratna razaranja što je dovelo do prestanka rada njezina većeg dijela pa je s radom nastavio samo jedan mali dio, a to je, naravno, smanjilo financijski dobitak te onemogućilo razvoj Knjižnice.

Od kraja 1991. godine Tvornica lakih metala djeluje kao holding sustav. Matično društvo nakon pretvorbe društvenog vlasništva postaje dioničkim društvom pod tvrtkom – Tvornica lakih metala d.d. Šibenik. Podružnice su organizirane u obliku društava s ograničenom odgovornošću.⁷

Specijalna knjižnica radi pod okriljem Centra za aluminij, koji je devedesetih godina jedini koristio njezine usluge, a ostala društva uglavnom sama nabavljaju knjige.

Knjižnica se sastojala od sobe za knjižničara i jedne veće prostorije, koja je ujedno služila i kao čitaonica. U toj prostoriji bilo je smješteno nekoliko knjižničnih kataloga, i to: abecedni autorsko-naslovni, abecedni stručni ili predmetni i mjesni katalog ili matični.

Postojao je i poseban katalog za serijske publikacije ili za neknjižnu građu, i to abecednonaslovni.

Knjižna građa bila je uglavnom složena po *numerusu curensu*, a samo dio prema strukama. U sobi knjižničara bila je smještena priručna ili referentna zbirka u kojoj su se nalazili rječnici, leksikoni i enciklopedije svih struka, od tehničkih do humanističkih znanosti.

Građa je uglavnom bila kupljena, a samo jednim dijelom poklonjena. Na taj način bilo je sakupljeno pet tisuća knjiga, od čega 3 267 stručnih naslova struka koje su usko povezane s razvojem tvornice. Isto tako, u Knjižnicu je stizao velik broj stranih i domaćih časopisa (*Kemija u industriji, Strojstvo, Ljevarstvo, Energija, Metalurgija, Tehnika, Savremeno pakovanje, Elektrotehnika, Zaštita materijala, Light Metals, Metal Industry, The British Journal of Metals, Werkstoffe und Korrosion, Metall, Alluminio, Finestra, Acta metallurgica, Journal of Metals, The Journal of the Institute of Metals, La technique, Revue de metallurgie, Neue Verpackung, Modern Metals...*).

Prije dvadeset pet godina Knjižnica je primala devedeset stranih i domaćih časopisa različitih struka, a osamnaest godina kasnije bila je pretplaćena tek na pet domaćih. Korisnici ove specijalne knjižnice uglavnom su bili radnici tvornice koji su u svom

⁶ Šmit, M. Izgradnja hrvatske aluminijske industrije. Šibenik : Tvornica lakih metala, 1997. Str. 174.

⁷ Isto, str. 164.

stručnom i istraživačkom radu na pojedinom specijaliziranom području poduzeća ili ustanove trebali brze i pouzdane informacije i odgovarajuće primarne dokumente.

Nažalost, broj se korisnika s godinama smanjivao. Prije osamnaest godina bilo je registrirano samo trideset i pet korisnika, broj posjeta Knjižnici bio je samo dvjesto, a 2007. godine bilo je samo dvadeset sedam aktivnih korisnika.

Već krajem osamdesetih godina korisnici Knjižnice TLM-a mogli su se koristiti karticama koje su bile računalno obrađene. Ova je knjižnica gotovo istovremeno s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu uvela računala za obradu knjižnične građe. Međutim, tijekom ratnih zbivanja u Šibeniku računala su predana vojsci i do danas nisu vraćena. Tako se prekinula višegodišnja suradnja i onemogućilo povezivanje s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, kao i s knjižnicom Željezare Sisak, s kojom se surađivalo prije Domovinskog rata.

Ni smanjenje financijskih sredstava iza rata nije spriječilo praćenje stručne literature iz područja kompjutorizacije, elektrotehnike, kemije, strojarstva, ljevarstva i metalurgije.

Također, praćeni su noviteti iz područja propisa, zakonodavstva i računovodstva, uzimajući u obzir razvojni put tvornice.

Iako su standardi za specijalne knjižnice doneseni sa svrhom da se u raznovrsnim specijalnim knjižnicama osigura organizacija poslovanja na visokoj profesionalnoj razini, u Knjižnici Tvornice lakih metala zadnjih godina nažalost nisu bili zadovoljeni svi standardi. Čak ni osnovni ciljevi i zadatci Knjižnice nisu se izvršavali u potpunosti. Tako je posredovanje knjižne građe, znanstvenih i poslovnih informacija koje su trebale biti upućene korisnicima tvornice uskraćivano svim društvima osim Centru za aluminij, koji je od 1991. godine bio nadležan za Knjižnicu.

Kako u Knjižnici nisu bile primijenjene nove informacijske tehnologije, nije se mogla razviti u aktivno informacijsko središte koje bi zadovoljilo potrebe za specijaliziranim informacijama.

Jednim dijelom svoje djelatnosti pridonosila je jedino neposrednim organizacijskim ciljevima Centru za aluminij, dok ostalim dijelovima tvrtke, tj. drugim društvima više nije koristila.

Neposredno prije prestanka postojanja nije bilo nikakvih važnih stručnih i znanstvenih istraživanja u tvornici pa više nije djelovala izvan matične organizacije. Već prije dvadeset godina Knjižnica je smanjila suradnju sa stručnjacima u matičnoj organizaciji, i to na istraživačkim projektima, razvojnim programima i sanaciji tvrtke.

Prvih godina Knjižnica je odgovarala standardima za specijalne knjižnice. Štoviše, jako se dobro razvijala, sve dok nije došlo do financijske krize krajem osamdesetih i rata početkom devedesetih godina. Zbog toga nije došlo do udruživanja specijalne knjižnice s drugim specijalnim sveučilišnim i visokoškolskim knjižnicama ni umrežavanja, tj. korištenja modernih tehnologija.

Zbog skromnih financijskih sredstava ova specijalna knjižnica krajem devedesetih nije mogla utvrđivati godišnju nabavnu politiku. U lošim uvjetima zadnjih godina rada gotovo da nije bilo međuknjižnične razmjene dokumenata iz vlastitih fondova, kao ni cirkulacije serijskih publikacija.

Zanemarena je i izdavačka djelatnost pa časopis Aluminij, dugogodišnji časopis Tvornice lakih metala, ne izlazi već dugi niz godina. Izrada zbirke dokumenata iz vanjskih i unutarnjih izvora ove tvornice više nije bila izvediva zbog prekinute suradnje s drugim društvima u njoj.

Nakon što je došlo do razaranja jednog njezina postrojenja i smanjenja proizvodnog i istraživačkog programa tvornice, Knjižnica nije izgrađivala fond, već se samo izlučivao dio zastarjele i nevažće literature. Razdvajanjem Tvornice lakih metala na dvanaest društava 1991. godine započinje propadanje Knjižnice jer pojedina društva nabavljaju knjige samostalno za vlastite potrebe i financijski ne podupiru nabavu knjižne građe. Ni zadnja podjela tvornice na tri nova društva (TLM-TVP d.o.o. – Tvornica valjanih proizvoda, TLM-TPP d.o.o. – Tvornica prešanih proizvoda i Adrial plus d.o.o. za sluge i trgovinu) 2009. godine nije donijela prosperitet za specijalnu knjižnicu TLM-a, koja je tada pripala Tvornici valjanih proizvoda jer se odlaskom jedine preostale djelatnice Knjižnica zatvorila. Zadnjih godina rada nedostajala je odgovarajuća standardizirana oprema (npr. odgovarajući broj polica za knjige u slobodnom pristupu, također odgovarajući broj polica za periodiku u slobodnom pristupu, fotokopirni stroj, veći broj računala, CD-ROM oprema, priključak na javnu računalnu mrežu...). Također, nije primijenjena nova informacijska tehnologija, niti su educirani djelatnici. Specijalni knjižničari morali su se snalaziti u novim uvjetima (reorganiziranje, smanjenje djelatnosti) jer je zbog velikih društvenih potresa i promjene vlasnika samo jedno društvo, tj. jedan dio Tvornice financirao i koristio Knjižnicu.

Nažalost, jedini izgledi za budućnost ove knjižnice bili su povezivanje svih društava s ograničenom odgovornošću koja djeluju zasebno u jedno središnje društvo jer je jedino tako postojala mogućnost za pristizanje većih financijskih sredstava, što se nije dogodilo. Godine 2008. odlaskom posljednje djelatnice (od dviju zaposlenih) u mirovinu, Knjižnica je prestala djelovati. Tada su prestale i sve nade o stvaranju jakog informacijskog središta koje će moći osigurati specijalne informacije iz različitih područja znanosti i na taj način zainteresirati veći broj korisnika ne samo iz tvornice već i vanjskih suradnika.

Zaključak

Iako je preživjela teške dane za vrijeme Domovinskog rata u kojem je bila pogođena, Specijalna knjižnica Tvornice lakih metala nije se uspjela održati. Reorganizacija industrije, recesija, smanjenje djelatnosti, promjena vlasništva kao posljedica novonastalih uvjeta u procesu tranzicije (njezin knjižni fond bio je osiromašen, novi nije stvoren, a obje djelatnice otišle su u mirovinu) dovele su do njezina ukidanja. Istu sudbinu imao je veći broj specijalnih knjižnica u Hrvatskoj. Osim specijalnih knjižnica unutar Tvornice lakih metala i Tvornice elektroda i ferolegura, u Šibeniku je s radom prestala i Knjižnica Opće bolnice Šibensko-kninske županije. U Splitu su prestale postojati Biblioteka Urbanističkog zavoda Dalmacije⁸ te Biblioteka Brodograđevne industrije⁹ itd. Budući da opstanak industrijskih knjižnica ovisi o organizaciji koja ih osniva i koliko se uspješno razvija, kao i o tome postoji li zanimanje za financiranje specijalne knjižnice, ovo je još jedan primjer nezadovoljavajućeg odnosa matične ustanove prema knjižnici.

8 Matošić, D. Urbanistički zavod Dalmacije. // *Kulturna baština* 32 (2004), 369-370.

9 Miolin, G. Gradska knjižnica Marka Marulića. // *Glasnik Društva bibliotekara Split* 9 (2011), 60.

Literatura:

- Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 3/4 (1992), 258-269.
- Kunštek, D. Specijalne knjižnice / informacijski centri u svijetu tranzicije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1/2 (1997), 107-115.
- Matošić, D. Urbanistički zavod Dalmacije. // Kulturna baština 32 (2004), 369-370.
- Miolin, G. Gradska knjižnica Marka Marulića. // Glasnik Društva bibliotekara Split 9 (2011), 60.
- Šmit, M. Izgradnja hrvatske aluminijske industrije. Šibenik : Tvornica lakih metala, 1997.